

haiku – izraz žena

čedomil veljačić

Meditacija je dokončanje misli. Tek tada se otkriva drukčija dimenzija koja nadmašuje vrijeme.

To je kretanje bez svrhovitosti, pa prema tome i izvan i iznad vremena i prostora.

Motrenje bez riječi, a to znači bez misli, jedna je od najčudnovatijih pojava. . . U meditativnom motrenju nema predmeta, pa prema tome ni iskustva.

. . . To je bila ljepota iznad misli i čuvstva; nije bila usklađena ni na slikarskom platnu, ni u riječima, ni u mramoru.

Tek tada, u toj tihoj osamljenosti, meditacija postaje nešto što se ne da izraziti riječima. . . Nemojte se truditi da to izrazite — izrazit će se samo.

Meditacija je stišanje nakon što je misao — sa svim svojim slikama, riječima i opažanjima — potpuno prestala. . . Kao ni za ljepotu, ni za nju nema mjere u riječima.

Mi nikad ne slušamo glas psa koji laje, ili uzvik djeteta, ili smijeh prolaznika. . .

Meditacija je povjetarac koji ulazi kad prozor ostane otvoren. Ali ako namjerno držite prozor otvoren, ako je namjerno pozivate, neće se nikad pojaviti.“

J. Krishnamurti, *Meditations* (Madras 1980)

O tim je temama Krishnamurti razgovarao sa svojim najbližim prijateljem još iz ratnih godina i susjedom na kalifornijskoj obali iznad viške luke Santa Barbara, Aldousom Huxleyem, u čestim posjetama i drugim šetnjama na koje je Krishnamurti vodio za ruku poluslijepog Aldousa izvan golf igrališta u Ohai puteljcima u slobodnu prirodu, na obalama potoka gdje bi se odmarali. Aldous — potomak u trećem koljenu biologa Huxleya — znao je da razjasni sitne tajne životnog smisla svakog cvjetića koji bi tu zablistao pod suncem. Za Krishnu su to bila isto tako važna otkrića kao za Aldousa prvi zapisi tog prijatelja koji je na njegov razgovor, još 1942., počeo da sam zapisuje svoje najdublje introvertne doživljaje:

„K je također zapisivao u svoju bilježnicu svakog jutra za vrijeme rata. Izgleda da ga je tada Aldous Huxley nagovarao da piše. K se sjeća da mu je jedanput kad je bio kod Huxleyevih u Pustinji Mohave. . . 1942., Aldous rekao: „Zašto ništa ne pišete?“ — A ja sam to učinio i pokazao mu. Rekao je: „To je divno. Nastavite?“ . . . I nastavio sam. Rekao je da nije nikad vidio književno djelo koje sadrži opis, a za tim dijalog. — Nema sumnje da su ti zapisi bili potka kasnijih knjiga *Commentaries on Living*, objavljanih 1956.“

Krishnamurti je počeo da piše pjesme u dvadesetom godinama dvadesetog i svojeg vlastitog životnog vijeka u doba bolesti, krize i smrti od tuberkuloze svog nerazdvojnog mlađeg brata Nitye u tuđini tada za njih još prevelikog svijeta, u Kaliforniji. Kasnije je i to napustio u prirodnom toku razvoja meditativnih zadubljenja o kojima ovdje govori:

„Ne možete zamisliti kako je teško izraziti neizrazivo, a ono što je izraženo nije istina.“¹

Pored živice
— pogledaš li pažljivo:
Cvat rusomače!

(Basho)

Pod mjestom mokrenja
drip, drip, drip, —
cvjetovi perunike!

(Issa)²

Na krajnjem dosegu kontemplativnog pročišćenja introvertnog doživljaja zastat ćemo na razmeđu izražavanja ili neizražavanja gdje iz tačke sazimanja svijesti može, ili ne mora, da bljesne iskra haiku izraza — u najboljem slučaju neprimjetno i za samog pjesnika. Od prirode introverzije ili ekstroverzije tog bljeska inspiracije zavisi hoće li se baš tamo — na ovom ili onom cvijetu koji primijeti pjesnik haikua, ili pod zrakom sunca dovoljno snažnom da je uoči i poluslijepi Aldous Huxley — ispoljiti takav izraz žena, ili ne.

„Samo neinteligentan duh vrši izbor u životu. . . Istinski inteligentan čovjek ne može imati izbora, jer njegov duh može biti svjestan jedino onoga što je istinito, pa prema tome može da se odluči jedino za put istine. Izbor mu je jednostavno nemoguć. Samo nerazuman duh ima slobodu volje.“ (Krishnamurti).

Haiku izraz zavisi od bljeska trenutnog osvjetljenja, a ne konstruira se u raspravljanju o „strukturalizaciji“ ili njenoj neprimjenjivosti na „propozicije“ literarnog blebetanja u što opojnijem „rock“ ritmu bezveznog izmišljanja riječi u zloj namjeri gomilanja lomljave i rušenja bilokakvog „racionalnog“ značenja i smisla „propozicija“ koje su sve od reda i bez reda opasne i osumnjičene načelno zbog racionalne zlonamjernosti, čak i kad ih se uklješti u zrakoprazne komore u otrov antikulturnog genocida.

Analognu adekvatniju nego u današnjem verbalizovanju zapadne apofantičke logike možemo naći u indijskoj filozofiji jezika u neophodno metafizički uslovljenom pojmu *sphatah* koji obilježava „prasak“ čahure smisla. Srž smisla interpretacije nije u „racionalizaciji“ ili „iracionalnosti“ „propozicije“, nego u snazi inspirativnog uvida da isključi propozicionalnu namjeru ekstrovertnog djelovanja na muljevit masu iz koje se je iznenadno istrigla i iščahurila čista iskra dubinski arhetipskog doživljaja. To je učenje koje je Pyrrho, pratilac Aleksandra Velikog, donio iz Indije i razradio pod nazivom *epohé* analogno džain-skim i buddhističkom *ethosu* spoznaje. Na Buddhinom putu pročišćenja ta se vršina naziva *čitta-viveka*.³ Specifično značenje u buddhističkoj formulaciji *stepani* pročišćenja u zadubljenjima *dhanam* (sk. *dhyanam*, kineski *č'an*, japanski

zen) jasno obilježava „oslobodenje od. . .“, a ne „redukciju“ na najniži i najdublji mulj prljavih „uticaja“ (asravah) djelatnosti (karma) koja se „lijepi“ (limpati) na čisti duh i stvara okorjelost i neprozirnost materije i „smušenost“ (mohah) neznanja:

Kao kad iz hrpe dubreta nabacanog pokraj ceste
izraste lotosov cvijet divnog mirisa
i razblaži nam čud —
isto nas tako povrh zasljepljene ljudske svjetline
zabljescne mudročću sljedbenik potpuno budnoga.

(Dhamma-padam 58—59)

Bilo bi preusko univerzalne arhetipove preuzimati i razjašnjavati samo iz uzora japanske simbolike trešanja, šljiva, bresaka i prirodnog ritma godišnjih doba njihova cvjetanja. Uspoređujući estetiku japanske prohodovljene umjetnosti s tropskom bujnošću indijskog potkontinenta, odakle i ja ovo pišem, D. T. Suzuki je primjetio — ne bez trunaka ironije da su Indijci i suviše apstraktni, voluminozni i minuciozni pisci filozofskih traktata tipičnih i za detaljnu epsku razradu iskonski uporedivog blaga duhovne inspiracije koja u Japanu ostaje lirski sažeta, tako da su Japanci skloniji da proniknu ethos čistog i pročišćenog praktičkog iskustva, na čiju specifičnost nas je upozorio i svjetski najpoznatiji japanski filozof 20. vijeka Nishida Kitaro (posebno u svojoj „Studiji o Dobru“ u izdanju UNESCO, 1960.) — Raspon prema Indiji tu je toliko prostran kao i cijelo razmeđe kineskih hodočasničkih putova u Indiju, mnogo češćih i legendarnijih — također i u nekim remekdjelima kineskog i japanskog slikarstva o toj temi — nego što su bila putovanja indijskih misionara-izbeglica preko Tibeta u Kinu.

Dok ovo pišem, nad svojim piscima stolom promatram reprodukciju slike Hien Tsana, najčuvanijeg kineskog hodočasnika iz 7. v. n. e., (savremenika Muhamedova) koji je dugo godina proveo studirajući, radeći i skupljajući budhističke tekstove na indijskim univerzitetima (najduže u Nalandi), a na slici iz 10. vijeka, čiji je original u Narodnom muzeju u Tokyu, prikazan je kako se preko Himālaya vraća u Kinu preko Afganistana, Turkestana i Singkiana, noseći kroz 17 godina sakupljeno rukopisno blago na leđima u naprtnjaci koja mu seže preko glave kao današnjim „modernim“ putnicima istočnjacima sa evropskog divljeg zapada. I u njega na toj dekorativnoj slici na svili gledam kao u svoj idealizovani prototip.

Iz toga raspona, koji je ipak daleko bliži nego razdaljina evropskog potkontinenta od japanske super-kulture Dalekog Istoka, orijentiramo se danas i mi — u ovoj knjizi — prema estetskoj istančanosti i duhovnom intenzitetu nama već biblijskom surovošću zabranjenog voća izvornije istočne mudrosti. A na prelazu iz kineske vrleti preda mnom se izdiže himalajski čist i svijetao lik Mahatme Gandhija, bliži i srodniji u ovom trenutku i po jednoj laoevskoj reminiscenciji s kojom ću pokušati da zaokružim sa himalajskog središta svijeta — legendarnog stožera planine Meru — univerzalni vidokrug vlastite svakidašnjice:

„Ja vidim i nalazim ljepotu u Istini i po Istini. Sve istine, ne samo istinite ideje, nego i istinita lica, istinite slike ili pjesme, ispoljuju uzvišenu ljepotu. Ljudi obično ne vide ljepotu u istini; prosječan čovjek bježi od nje i postaje slijep za ljepotu u istini. Uvijek kad ljudi počnu da uviđaju ljepotu u istini, rađa se istinska umjetnost.“

(Yong India, 13. XI 1924)

A Mahatmin predsmrtni nagovještaj glasi:

„Postoji i takvo stanje u životu gdje nekom čovjeku nije potrebno. . . da priopćava svoje misli, a još manje da ih ispoljava u djelu. Misli djeluju same po sebi. Za takvog čovjeka može se reći da se u njegovoj prividnoj nedjelatnosti sastoji njegovo djelovanje. . . I ja težim za tim.“

(Harijan, 26. X 1947)

— Otkad živim sam, pustinjačkim životom, osobito posljednjih pet-šest godina u visokim pro hladno-maglovitim planinama pod vrhom Sri Lanke, sve bitnije mi postaje poneko stablo koje mi je tjelesno u duševno najbliži susjed pred prozorom pred kojim tiho sjedim i promatram prirodu — valovitu crtu između neba i planine, ne zamišljajući ništa, ne dajući se zavesti u maštanje, ni u sugestije apokaliptičnih likova, ni u šum njihovog vjetrovitog govora ili pokreta. Najprimamnija još ostaju siva osjenčanja magle tjerane vjetrovom, Ti se oblaci magle često ocrtavaju obrisima sitne kiše koja stremi s njima, sada, u ovo monsunsko doba, sa zapada na istok. U tom proticanju magle, moje veliko i moćno stablo ostaje uvijek, više ili manje, jedini jasno vidljivi oblik u svom vlastitom pokretu pred zavjesom magle koja često potpuno zastire pozadinu šumovitog ruba planine, jer se nalazi približno na polovini udaljenosti između strmog obronka i uske uvale pred mojom kućom, ipak bliže meni nego sjeni gornjeg ruba šume koja se ponekad nazire kako treperi u ravnomjernom strujanju magle kao na mnogim kineskim slikama. Zbog tog dvostrukog talasanja pozadine sad su mi postale mnogo življe predočive i te slike koje u mom promatranju lakše gube svoju statiku u mašti — upravo ove koje sačinjavaju dugu galeriju duž aerodromskih *avenidas mecanicas* izložbe novijih tajvanskih slikara, tu i tamo olabavljene i uveličane kineske tradicije. — U svojoj sobi, sjedeći pred prirodnim dahom koji neravnomjerno struji kroz moćne grane moga odabranog stabla, ni ne pomišljam na to da li ga promatram otvorenim ili zatvorenim očima, jer i taj ritam spada u cjelinu maglom neometanog prizora.

(U galeriji slika na aerodromu Taipei, 1984)

Skrovište pustinjaka

Nekad se dođe
u čista mjesta
I prenoći se. —
ne mogu razjasniti. —

(Ralahamijeva aranja, decembar 1967)

¹Maru Lutyens, *Krishnamurti: The Years of Fulfilment*. Avon / Discus, New York, 1983. Str. 59, 24, 33.

Krishnamurti, *Commentaries on Living*, I—III, 1956, 1959, 1960.

Krishnamurti's *Notebook*, 1976.

Krishnamurti's *Journal*, 1982.

Poems and Parables / From Darkness to Light, 1981. (Prethodna četiri naslova su u izdanju Golancz, London, i Harper Row, New York.)

²Prijevod s japanskog Vladimira Devidæa.

³Usp. opširniji komparativni prikaz u studiji Bhikkhu Nanajivako, *The Indian Origin of Pyrrh's Philosophy of Epoche*, u *Indian Philosophical Quarterly*, oktobar 1985.